

et 'Vernunftwesen'). Oversættelsesnøglen bag i bogen er upræcis og i det hele taget redigeret noget sjusket (bl.a. stavfejl i flere tyske ord), og størstedelen af de opførte oversættelsesvalg gengiver rene dagligdagsord uden betydning for Kants filosofiske terminologi. Hvad angår særlige valg på det terminologiske plan, så forekommer først og fremmest oversættelsen af 'Dasein' med 'derværen' (og nogle gange med 'væsen' og 'derværende') meget lidt efterfølgelsesværdig. 'Dasein' bør konsekvent oversættes med 'eksistens', når nu Kant bruger de to ord synonymt, og 'derværen' på sin side ikke er et dansk ord, men en misforstået fordanskning af et tysk dagligdagsord, som først Heidegger ved et retorisk kneb for en kort overgang gjorde til en filosofisk fagterm. Hvor 'eksistens' ikke synes træffende, kan man i stedet tale om 'tilværelsen' (fx kan man måske bedre glæde sig over, at man er til, end over, at man eksisterer). Præsentationen af dette værk er ikke på højde med samme udgivers præsentation af *Kritik af den rene fornuft*. Hvor prisværdigt hele foretaget det altså end er, vil et andet, stærkt forbedret oplag være prisværdigt.

Claus Asbjørn Andersen

Men er Foucault filosof?

Anders Fogh Jensen: Mellem ting. Foucaults filosofi. Det lille forlag, 2005. 352 sider, kr. 320,-

Denne introduktion til Foucault er usædvanligt god. Den vil på flere måder være til gavn for alle med interesse i spørgsmålet om ledelsesformernes historie – det punkt, hvor Foucault nok er mest undværlig for forståelsen af 'nutidens historie', som han sagde.

Selv om det ikke siges meget tydeligt, er bogens projekt at rekonstruere Foucault ud fra det synspunkt, han anlagde på sit forfatterskab i dets sidste del – dvs. ud fra den historiserende interesse i problematisering, ledelse og subjektivering, som udgivelsen af hans forelæsninger har kastet nyt lys over. Overordnet beskriver Anders Fogh Jensen Foucaults projekt med titlen på hans lærestol ved Collège de France som 'tankesystemernes historie', hvori er indbefattet 'styresystemernes historie' (ledelsesproblematikken). Det skaber plads til, at hele Foucaults forfatterskab kan rummes.

Dette udgangspunkt forekommer mig at være en rigtig god idé. Efter selv at have forsøgt at begribe forholdet mellem Foucaults stadige genfortolkning af sit forfatterskab og dets udvikling i den historiske kontekst er jeg kommet til det foreløbige resultat, at Foucault i sine sidste genfortolkninger faktisk nåede frem til en stadig mere omfattende forståelse af sit projekt. Ikke fordi han hele tiden

havde lavet det samme, men fordi hans sidste fortolkningsrammer kunne lade forfatterskabets dele fremstå som forskellige aspekter af en historisering af menneskets problematiseringer og dermed forbinde dem med hinanden.

Undertitlen på Anders Fogh Jensens bog er 'Foucaults filosofi', og det er den – filosofien – man får en samlet fremstilling af med det foreliggende udgangspunkt. Men Foucault er jo også en slags historiker og måske sågar sociolog. En historisk eller idésocialhistorisk forståelse af Foucaults forfatterskab ville tage sig noget anderledes ud, men det vender jeg tilbage til.

Først lidt om bogen. En af dens styrker er, at kapitel 2 er viet Foucaults arv fra den historiske epistemologi, dvs. den videnskabsteoretiske og -historiske skole, som Bachelard, Cavallès, Koyré og Canguilhem stod for. Det gør, at vidensdelen af problematikken om viden og magt føres tilbage til dens oprindelse i den historiske epistemologi, hvilket er væsentligt. Kapitel 1 behandler 'Foucaults grammatik', dvs. hans overordnede begreber og problemer uafhængigt af hans faktiske værker, mens kapitel 3 behandler *Ordene og tingene*. At vie et selvstændigt kapitel til denne Foucaults mest ambitiøse og problematiske bog er ikke nogen entydigt god idé, eftersom Foucault direkte og indirekte lagde afstand til små og store ting i den senere; her indskrives den i rigeligt høj grad i en kumu-

lativ historie om Foucaults værk. I kapitel 4 behandles problemet med det normale og det patologiske, dvs. studierne af galskab, lægevidenskab, seksualitet og litteratur. Mest interessant er uden tvivl det 120 sider lange femte kapitel om 'Styresystemer' og de forskellige historiske varianter i den sammenhæng: disciplin, sikkerhed, biopolitik osv. – heri inkluderet nogle af de senere videretænkninger af Foucaults ledelsesdispositiver, f.eks. projektdispositivet (Boltanski & Chiapello, Jens Erik Kristensen). Bogen slutes med et kort kapitel om 'kritikken', og hvert kapitel følges af en mere eller mindre overskuelig oversigt over det pågældende emnes eller problems historie. For en anden af bogens styrker er dens orientering mod Foucaults problemer: de videnskabelige rationaliteters historie (kap. 2), de epistemologiske rums historie (kap. 3), det syges historie (kap. 4), styresystemernes historie (kap. 5) og tanke- og styresystemernes historie (kap. 6). En tredje styrke er tekstens henvisninger til behandlingen af vigtige emner i andre kapitler, en fjerde dens indeks. Det er en bog til brug.

Bogens fremstilling virker i første omgang meget klar, hvilket understreges af en enkel stil, der synes at placere sig et sted mellem børnebogen og den heideggerske dunkelhed gennem enkelhed. Det virker imidlertid mestendels godt, for Anders Fogh Jensen taler ikke ned til læseren, men giver snarere forklaringer, der begynder helt ved grunden – som her i bo-

gens første afsnit: ”En dag begyndte menneskene at spørre hinanden inde. De lavede huse uden for byen og lukkede uromagere derud. Senere blev nogle af dem sluppet løs igen, men de gale blev siddende. Man gjorde alverdens ting ved dem; man straffede dem for deres vanvid, og man undersøgte dem med lægens blik. Sådant kom det i stand, at de gale en dag blev til sindssyge.”

Denne naivistiske historie indeholder faktisk en række af de specifikke træk ved Foucaults historieskrivning: skiftet fra den ene tilstand til den anden, fokuseringen på praksis og på jura, magt og viden. På samme befriende enkle måde virker de ret korte, men – efter denne ikke-filosofs bedømmelse – skarpe og klare gengivelser af filosofiske problemers genealogi: Man får simpelthen at vide, hvad problemet er, hvem der har stillet og udviklet det, og hvorfor det er relevant for forståelsen af et aspekt af Foucaults tænkning.

Klarheden gør det i anden omgang synligt, at det er ret vanskeligt at rekonstruere Foucaults begrebsapparat på en konsistent og systematisk måde. Måske er jeg en dårlig læser, men jeg kan ikke helt hitte rede i Anders Fogh Jensens mange overordnede bestemmelser af Foucaults projekt. Det bliver især lidt uldent hen gennem bogen, selv om de lokale formuleringer for så vidt er klare nok. Man kan få den fornemmelse, at alle Foucaults begreber er de vigtigste, således at hele systemet af problema-

tiseringer, dispositiver, oplevelser, rationaliteter, sandheder, normer, magter, tankesystemer, styresystemer osv. – foruden de begreber, som Anders Fogh Jensen opfinder til lejligheden – kan hierarkiseres og kombineres på enhver tænkelig måde. Det skyldes muligvis, at Foucaults talrige forskellige formuleringer af sit projekt heller ikke rigtig lader sig udrede, og at denne begrebssystemets mobilitet er en faktisk egenskab ved hans værk og dets genfortolkning.

Når dette changerende begrebsunivers alligevel ikke fremtræder som noget stort problem, er det dels, fordi fremstillingen er klarere end de fleste andre (Foucaults egne inklusive), og dels fordi de forskellige begrebskonstellationer netop præciseres i forbindelse med Foucaults genstandsområder.

Kort sagt, Anders Fogh Jensens bog giver en skarp, original, klar og brugervenlig fremstilling af Foucaults filosofi. Men er Foucault filosof? Og hvilke indsigter udelukker og indebærer en filosofisk rekonstruktion af Foucaults forfatterskab? Det er det spørgsmål, jeg gerne vil benytte anledningen til at diskutere – med Bourdieu som redskab, for ikke at sige koblen.

Lad os tage eksemplet med, om Foucault er strukturalist. Anders Fogh Jensen anser Foucaults egen fornægtelse af strukturalismen for irrelevant for forståelsen af hans filosofi: ”det er mildest talt for skodesløs en holdning at have til et sådant tankesæt at

lade sin forståelse lede af udsagn af samtidstragisk karakter”, hedder det s. 17. Den ’samtidstragiske’ kontekst for udsagnenes fremsættelse præciseres senere: ”Snarere synes udsagnene om strukturalismen at have med de intellektuelle kampe i Foucaults samtid at gøre” (s. 97). Et sådant udsagn giver anledning til eftertanke. Er Foucaults filosofi hævet over samtidens intellektuelle kampe? Er det ikke at indsætte et skel mellem kontingensen i samtidens intellektuelle kampe og nødvendigheden i filosofien? Altså et skel mellem filosofi og historie af den type, som Foucault det meste af tiden arbejdede på at nedbryde ved netop at analysere sandhedens historiske forbindelse med magtrelationer.

Ganske vist kan man med Gérard Noiriel sige, at Foucault paradoksalt nok aldrig anlagde en magtbetragtning på sin egen verden af magtrelationer, på forskningen og tænkningen som praksis og institution – f.eks. på magtrelationerne mellem filosofi og historie som institutionaliserede discipliner (se ”Foucault and History: The Lessons of a Disillusion”, *The Journal of Modern History*, nr. 3, 1994, s. 560). Men denne mangel på refleksivitet hos Foucault behøver man jo ikke at videreføre. Noiriel viser, at man med en sådan analyse kan begribe hele Foucaults forfatterskab (inklusive hans udsagn om det) som strategiske indsatser på samtidens intellektuelle felt. Sagt i korthed: Foucault arbejdede på at komme fri af den institutionaliserede filosofi, hvilket han iværksatte ved at rette sig

mod et bredere publikum; men han opdagede, at han derved var kommet i kløerne på en anden magtfaktor, nemlig den intellektuelle mode (deraf hans skiftende forhold til strukturalismen, som gik af mode i 1968: ’strukturene går ikke på gaden for at demonstrere’, som det hed). Derfor vendte han sig til sidst i forfatterskabet mod en mere specialiseret og mere modeuafhængig form for filosofisk-historisk forskning, som imidlertid fortsat indskrev sig i den hierarkisk højere filosofi frem for den lavere historie.

I efterordet til *Homo academicus* hævdede Bourdieu netop, at Foucault pga. hierarkiet mellem filosofi og sociologi forklædte humanvidenskab som filosofi: ”Foucault finder således i Nietzsche den filosofisk acceptable garant for den socialt usandsynlige kombination af kunstnerisk overskridelse og videnskabelig innovation, som han iværksætter, og for de dækbegreber, der som ’genealogi’ tillader ham at gøre et projekt for socialhistorie eller genetisk sociologi filosofisk agtværdigt.” (I sin nekrolog over Foucault i 1984 roser Bourdieu ham netop for at have ”fremdraget hele områder af historisk dokumentation fra glemslen, områder som historikerne var uvidende om.”) Sagt på en anden måde er spørgsmålet: Er Foucault en humanvidenskabsmand *that dare not speak his name*, eller er der et irreducibelt filosofisk element i hans projekt? Spørgsmålet kan anskues på to måder, nemlig fra historiografiens og fra filosofiens side.

I historiografisk henseende forekommer det ikke urimeligt at betragte Foucaults historieskrivning som en variant af det videnskabsideal, Max Weber kaldte ”denkende Ordnung der empirischen Wirklichkeit”. Formulert i en lidt nyere sammenhæng er der ikke nogen afgørende forskel på Foucaults historiografiske praksis og den ’sociologens metier’, som de filosofisk uddannede sociologer Bourdieu, Chamboredon og Passeron fremlagde i bogen af samme navn i 1968. Det skyldes også, at de havde et fælles udgangspunkt i den historiske epistemologi. Projektet er grundlæggende at bruge tanken til at ordne historiske fænomener i sammenhængende teoretiske rekonstruktioner (det kan man f.eks. læse om i Foucaults diskussion med historikeren Jacques Léonard, ”La poussière et le nuage” fra 1980 (*Dits et écrits*, tekst nr. 277)). Foucaults begreber er – både i deres almene form (fx dispositiv) og i deres historisk specificerede form (fx disciplin) – netop sådanne ordningsbegreber, og de adskiller sig ikke som sådan fra dem, der anvendes af folk som Norbert Elias eller Bourdieu. Ud fra en historiografisk betragtning kan man altså anse Foucault for en autentisk humanvidenskabsmand.

Anskues Foucault fra filosofiens side, er han imidlertid mere end humanvidenskabsmand. Den historiske praksis er ikke et mål i sig selv; den er et middel til at stille filosofiske spørgsmål om sandhed, erkendelse, viden, rationalitet, historisk onto-

logi eller tankens historiske selvkritik – spørgsmål, der alle indskrives sig i filosofiens historie. Denne filosofiske dimension i Foucaults arbejde er ubestrideligt; spørgsmålet er blot, om den udgør et tilstrækkeligt afgrænsningskriterium. For det første er det ligeledes ubestrideligt, at humanvidenskaberne fra Durkheim og Weber over Lévi-Strauss til Bourdieu også har brugt empirien eller historien til at stille spørgsmål, der indskrives sig i filosofiens historie – eksempelvis om subjektets status, om den kantianske æstetiks almenhed eller om den menneskelige handlings natur. Også humanvidenskaberne har altså et irreduktibelt filosofisk element. For det andet er Foucaults definitioner af filosofi ofte så brede, at de indbefatter store dele af humanvidenskabernes genstandsområder. Eksempelvis når han i 1978 definerer filosofi som ’sandhedens politik’ (*Sécurité, territoire, population*, s. 5) eller i 1984 tanken som det, der ”i forskellige mulige former indsætter et spil mellem sandt og falsk”, og som ”kan og bør analyseres i alle de mulige måder at sige, gøre og opføre sig på, hvor individet træder frem og handler som subjekt for erkendelse, som etisk eller juridisk subjekt eller som et subjekt, der er bevidst om sig selv eller andre” (*Dits et écrits*, tekst nr. 340).

Sat på spidsen er spørgsmålet med andre ord, om resultatet af disse betragtninger er, at Foucault er historiker, dvs. humanvidenskabsmand, eller at Bourdieu er filosof. *Peu importe*,

ville Foucault nok sige, det har ingen betydning. Men det havde det lige akkurat, fordi det var mere prestigøst at tilhøre gruppen af filosoffer end gruppen af simple historikere eller humanvidenskabsmænd. Og man har lige præcis brug for at ”brække filosofien op med sociologiens koblen”, som Anders Fogh Jensen skriver s. 18, fordi filosofien ikke selv har udformet redskaber til at forstå sin egen institutionelle historicitet. At renoncere på sociologiens koblen er også at gå glip af et glimrende redskab til en kritisk sortering af Foucaults gode og dårlige ideer. Det gør det lettere at få øje på brudfladerne i Foucaults værk og dermed eksempelvis hans senere skepsis over for epistemernes historie og uviljen mod at forklare epistemiske skift i *Ordene og tingene*. Med inskriptionen af det foucaultske værk i dets tilblivelseskontekst bliver det også lettere at skelne de sider, der er båret af reel indsigt, fra de sider, der er præget af henvendelsen til et intellektuelt modepublikum – eksempelvis problemet med agens, som stammer fra den stærke modstilling af Sartres subjektfilosofi og strukturalismens filosofi uden subjekt, eller flotheder som ’menneskets død’.

Denne principielle og fra min side lidt syrlige (rønnebærrerne, som man ved) diskussion af forholdet mellem filosofi og humanvidenskab skal imidlertid ikke skygge for alt det gode ved Anders Fogh Jensens bog. Med eller uden sociologiske koblen kan man kun sympatisere med forsøget på at ”vise,

at Foucault nok er en original tænker, men at hans tanker ikke er faldet ned fra himlen” (s. 16), for det gøres med stort overblik og virkelig indsigt. Det samme gælder hele bogens bestræbelser på at gøre ledelseshistorikeren eller -tænkeren (*peu importe!*) Foucault så tilgængelig og begribelig som muligt – samtidig med at ledelsesproblemet sættes i sammenhæng med arven fra videnskabshistorien, så man undgår de amerikanske reduktioner til *power/knowledge*. Til det og meget andet er Anders Fogh Jensen en rigtig god guide. Nye Foucault-læsere kan med fordel begynde her, og selv de mest garvede vil nok kunne finde et og andet af interesse i denne originale fremstilling.

Carsten Sestoft

Begreber og politik

Kari Palonen: Die Entzauberung der Begriffe. Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck, Lit Verlag Münster, 2004, 368 sider, € 34,90

Siden 1980'erne har der været fremført en række forsøg på at sammenligne Quentin Skinner og Reinhart Koselleck, som begge er kendt for deres historiske studier af sprog og begreber. Med den foreliggende bog overbyder den finske politolog Kari Palonen alle tidligere forsøg. Palonen er kendt som en af de ledende figurer i det internationale forskningsnetværk i begrebshistorie – *History*